

University of Groningen

Op een gegeven moment

Broomans, Petra

Published in:
Teksten in beweging

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Publication date:
2019

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Broomans, P. (2019). Op een gegeven moment. In E. van der Knaap, & C. Koster (editors), *Teksten in beweging: Over vertaling, vertalers en literatuur* (blz. 187-190). [36] Uitgeverij Vantilt.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Litteraire teksten zijn altijd in beweging, circuleren, nemen lezers bij de hand om ze een blik buiten hun eigen grenzen te bieden en worden door lezers, vertalende lezers, bij de hand genomen om hún culturele en talige grenzen te overschrijden en elders ondergebracht te worden.

Deze bundel brengt opstellen en literaire teksten bijeen waarin getuigenissen, geschiedenissen en culturele en literaire wisselwerking rond tekstuele mobiliteit in beeld worden gebracht. De theorie van vertaling en vertaalwetenschap, de vertaalgeschiedenis, de vertaalkritiek, de vertaaldidactiek en poëzievertaling krijgen bijzondere aandacht. De feestbundel markeert het afscheid van Ton Naaijens als hoogleraar Duitse letterkunde alsmede Vertaalwetenschap aan de Universiteit Utrecht.

De samenstellers zijn werkzaam aan de Universiteit Utrecht, Ewout van der Knaap als hoofddocent Duitse letterkunde en Cees Koster als coördinator van de Master Literair Vertalen.

www.vantilt.nl

9 789460 044441

OVER VERTALING, VERTALERS EN LITERATUUR

TEKSTEN IN BEWEGING

Ewout van der Knaap
&
Cees Koster (red.)

VANTILT

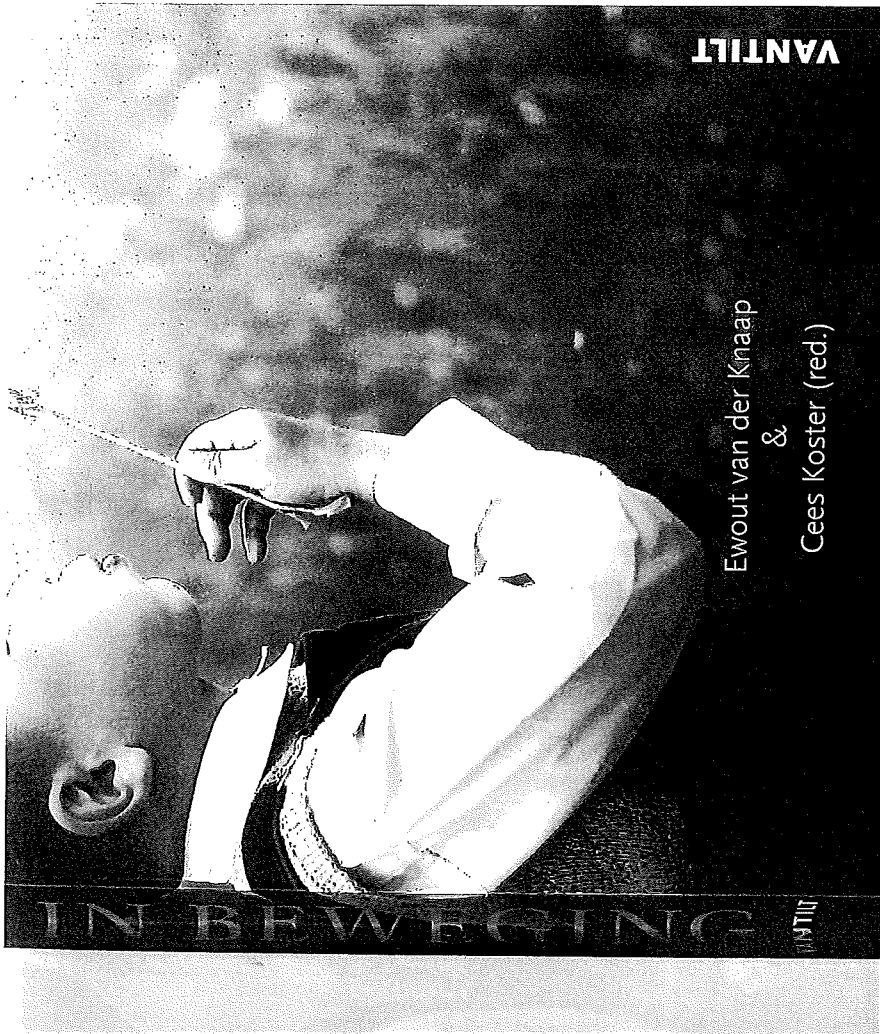
VANTILT

TEKSTEN IN BEWEGING

Over vertaling, vertalers en literatuur

ONDER REDACTIE VAN
EWOUT VAN DER KNAAP & CEES KOSTER

VANTILT

Ewout van der Knaap
&
Cees Koster (red.)

OP EEN GEGEVEN MOMENT

PETRA BROOMANS

Als het goed is, krijgt een boek in vertaling, gehuld in een prachtig nieuw taalkleed, op een gegeven moment nieuwe aandachtige lezers. Loopt een lezer een boekwinkeltje binnen, dan is deze zich er niet altijd van bewust hoeveel boeken naast de Nederlandse in vertaling klaarliggen om gekocht en gelezen te worden. Net zoals een medium dat in donkere achterkamertjes tijdens een seance contact met geesten aan gene zijde poogt op te roepen, is ook de vertaler een medium. Er zijn overeenkomsten en verschillen. De vertaler werkt vaak alleen in een 'achterkamertje' en probeert de sfeer en stijl van het origineel op te roepen en vorm te geven in de doeltaal. In de *flow* van het vertalen kan de vertaler in trance raken en wordt het vertalen een automatisch 'schrijven'.

De geesten zijn onzichtbaar voor de deelnemers aan de seance en de vertaler is dat ook voor de lezers. In het verleden en soms nu nog, zijn vertalers onzichtbaar gemaakt door de uitgever door het weglaten van de naam van de vertaler in het colofon en het binnenwerk. Sommige vertalers zien het juist als een compliment als ze zelf onzichtbaar zijn in de vertaalde tekst en de lezer niet merkt dat het om een vertaling gaat. Maar als het aan de vertaler ligt die ook een beroepseer te verdedigen heeft, wil de vertaler erkenning voor al het werk. Na een vertaalprijs is er kans om ook zichtbaar te worden in recensies van buitenlandse literatuur.

Op een gegeven moment werden de vertalingen en vertalers toch ontdekt. Zoals Ton Naaijens schreef in de inleiding van een boek over culturele uitwisseling, maken vertalingen deel uit van de culturele dynamiek: 'For those exchanges to take place, translations are vital. The

agents of change – mediators and translators – act as a conduit between cultures' [...] (Naaijkens 2010, 5).

De vertaler ofwel cultuurbemiddelaar, is wat mij betreft inderdaad de sleutelfiguur in die culturele dynamiek. De cultuurbemiddelaar heeft de sleutel in handen van de poort naar het nieuwe taalgebied en nieuwe lezers. Aangezien een vertaling niet alleen een overzetten van woorden inhoudt, maar ook een bemiddelen van de culturele context, gebruik ik liever de term 'cultuurbemiddelaar'. Een vertaler kan bovendien meer rollen bekleden dan alleen die van vertaler. De term 'gatekeeper' wordt ook gebruikt, met name als het om uitgevers en fondsredacteuren gaat. Beiden hebben een selectieve functie. Op een gegeven moment kiest een cultuurbemiddelaar ervoor om een auteur te introduceren en als het kan te vertalen. De uitgever en/of fondsredacteur besluit om een werk van een buitenlandse auteur uit te geven en te laten vertalen.

Cultuurbemiddelaars met verschillende rollen hebben meer kans om zichtbaar te worden in het proces van de cultuurbemiddeling. De verschillende fasen in cultuurbemiddeling waarin een cultuurbemiddelaar zichtbaar en/of actief kan zijn, beschrijf ik onder andere in een artikel over de receptie van August Strindberg (Broomans 2010). Ik doorloop de fasen nog een keer met de nadruk op 'op een gegeven moment'.

- 1 Op een gegeven moment is er de *ontdekking* en *introduktie* van een auteur of literaire tekst door de cultuurbemiddelaar.
- 2 In de tweede fase bevindt de geselecteerde auteur zich in *quarantaine*. De cultuurbemiddelaar zoekt een geïnteresseerd publicatiekanaal om het werk op een gegeven moment te laten publiceren.
- 3 Op een gegeven moment volgt de derde fase, de *vertaling*. Dit is een belangrijke 'gebeurtenis' ('event', Naaijkens 2010) in het proces. Maar ook hierna kan er een periode van quarantaine voorkomen. Zal de vertaling op een gegeven moment daadwerkelijk gepubliceerd worden?
- 4 De *publicatie* is de vierde fase en van belang in het proces van de cultuurbemiddeling.
- 5 In de vijfde fase vindt op een gegeven moment een *eventuele receptie* plaats van de gepubliceerde vertaling. De vertaalde tekst kan een lezerspubliek bereiken, maar niet gerecenseerd worden. In het laatste geval kan het werk weer in de grijze zone komen en opnieuw in qua-

rantaine geraken. Als de betreffende vertaler een vertaalprijs krijgt, ligt er een nieuwe kans voor een vertaald boek.

- 6 Als het werk een tweede receptie ondergaat in het nieuwe taalgebied, is er op een gegeven moment een *succesvolle* cultuurbemiddeling. Uitgevers zijn in dat geval gemotiveerd om meer werk van de betreffende auteur te laten vertalen.

Er zijn allerlei factoren die een cultuurbemiddelaar zichtbaarder kunnen maken: door het vertalen van een gecanoniseerd auteur, de kracht van de netwerken waarin de cultuurbemiddelaar opereert, vertaalprijzen en erkenning van andere cultuurbemiddelaars.

In het afgelopen decennium is er een ander belangrijk instrument om cultuurbemiddelaars zichtbaarder te maken ontstaan, de digitale vertalerslexica. Op een gegeven moment ontstond bij de Zweedse literatuurhistoricus Lars Kleberg het gevoel van noodzaak om vertalers beter zichtbaar te maken in de Zweedse literatuurgeschiedenis. De digitale vertalerslexica kwamen niet zo maar uit de lucht vallen. De opkomst van Digital Humanities heeft veel mogelijk gemaakt, maar van groter belang is dat binnen het onderzoek naar cultuurbemiddeling (Cultural Transfer Studies) en in de vertaalwetenschap de laatste jaren steeds meer aandacht is gekomen voor *mediatoren*, de cultuurbemiddelaars. Pascale Casanova, Michel Espagne, Anthony Pym en Ton Naaijkens waren hiervoor pleitbezorgers. Zij waren overigens niet de eersten. Een vroege comparatist als Paul Van Tieghem wees eerder op het feit dat de bemiddelaars ('intermédiaires') werden veronachtzaamd en dat hun betekenis voor de wereldliteratuur van onschatbare waarde is (1931). Was het ontstaan van de vertalerslexica een 'event' of 'incident'? Ton Naaijkens beschouwt vertalingen als 'events', het zijn geen incidentele gebeurtenissen. De ingaving van Lars Kleberg was aanvankelijk misschien een incident, maar groeide uit tot een event.

Lars Kleberg, initiatiefnemer van het Zweedse vertalerslexicon kan zo langzamerhand de pater familias van Europese vertalerslexica worden genoemd. Hij heeft collega's in en buiten Scandinavië geïnspireerd; verschillende vertalerslexica zijn online. Op een gegeven moment werd besloten om de vertalerslexica dezelfde vorm en indeling te geven als

het Zweedse 'moederlexicon'. Dit is een schitterende reflectie van een gemeenschappelijke uitgangspunt. Naast het nationale perspectief is er ook een streven naar een verweven vertaalgeschiedenis. Zoals Espagne stelt, ook al is de 'uitgangscontext' nationaal, die context kan ook een religieuze, talige of professionele zijn (Espagne 2005: 17).

Het Zweedse vertalerslexicon werd in 2009 gelanceerd en tot 2018 uitgegeven door de bibliotheek van de Södertörn University, sindsdien wordt het door Literaturlbanken gepubliceerd. Na de Zweedse volgden het Deense lexicon en het Duitse Gernersheimer Übersetzerlexikon. In 2017 werd het Noorse vertalerslexicon gelanceerd en in 2018 *Vertalerslexicon voor het Nederlandstalige gebied* (VNLex). Het ontstaan van het Zweedse vertalerslexicon was geenszins een incident, dat op een gegeven moment bij toeval plaatsvond, maar de eerste in een reeks van 'events'.

BIBLIOGRAFIE

- Broomans, Petra. 2006. 'Martha Muusses en de drie M's. Over de studie naar cultuurbemiddeling', in: Petra Broomans et al. (red.). *Object: Nederlandse literatuur in het buitenland. Methode: onbekend. Vormen van onderzoek naar de receptie van literatuur uit het Nederlands taalgebied. Teksten van de lezingen gehouden op het gelijknamige symposium*, 29 en 30 oktober 2004 aan de Rijksuniversiteit Groningen. Barkhuis Publishing: Groningen, p. 56-70
- Broomans, Petra. 2010. 'Reception and Ideology. "Wild Volcanism" and Other Varieties on Strindberg', in: Ton Naaijens (red.), *Event or Incident. Événement ou Incident. On the Role of Translations in the Dynamics of Cultural Exchange. Du rôle des traductions dans les processus d'échanges culturels*, Bern: Peter Lang, p. 107-120
- Espagne, Michel. 2006. 'Jenseits der Komparatistik. Zur Methode der Erforschung von Kulturtransfer', in: U. Mölk, (red.), *Europäische Kulturzeitschriften um 1900 als Medien transnationaler und transdisziplinärer Wahrnehmung*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, p. 13-32
- Naaijens, Ton. 2008. 'Texts and the Dynamics of Cultural Change - Translations as Events', in: *Mutatis Mutandis. Latin American Translation Journal* 1:2, p. 305-315
- Naaijens, Ton. 2010 (red.), *Event or Incident. Événement ou Incident. On the Role of Translations in the Dynamics of Cultural Exchange. Du rôle des traductions dans les processus d'échanges culturels*, Bern: Peter Lang

Digitale Vertalerslexica in volgorde van lancering

- Het Zweedse vertalerslexicon: <https://litteraturlbanken.se/%C3%B6vers%C3%A4ttarlexikon/>
- Het Gernersheimer Übersetzerlexikon (UelEX, Duitsstalig gebied): <http://www.uelx.de/>
- Het Deense vertalerslexicon: <http://danskoversaetterleksikon.dk/>
- Het Noorse vertalerslexicon: <https://www.oversetterleksikon.no/>
- Vertalerslexicon voor het Nederlandstalig gebied (VNLex): <https://www.vertalerslexicon.nl/>